

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ НАПРЯМ
У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА**

УДК 347.77/.78

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.03>

Ольга Євгенівна Аврамова,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;*



<https://orcid.org/0000-0002-1941-9894>,
e-mail: gamm@i.ua

**СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ КІБЕРПРОСТОРУ**

Становлення кіберпростору призводить до якісного оновлення правовідносин, зокрема у сфері права інтелектуальної власності. Водночас правовідносини у сфері інтелектуальної власності постійно оновлюються, відбуваються зміни в їх суб'єктному складі, що потребує наукового пізнання. Звернено увагу на проблемність ідентифікації авторства у цифровому середовищі внаслідок виокремлення фактичного існування матеріальної (реальної) та віртуальної (незалежної особистості у кіберпросторі) ідентичності. Охарактеризовано суб'єктний склад первинних, похідних, допоміжних суб'єктів права інтелектуальної власності.

Ключові слова: суб'єкт, автор, віртуальна особистість, ідентичність, кіберпростір, роботодавець, правонаступник.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Правовідносини інтелектуальної власності знаходяться у постійному розвитку. Підґрунтям для цього слугує бажання творчості, розвиток кіберпростору, зародження статусу віртуальної особистості та її прав. Незважаючи на величезні можливості інструментарію інтерактивного інформаційного середовища для творчості, все ж таки у пошуках творчого здобутку первинним залишається прагнення людини творити, так звана своєрідна частка Бога (творця) в людині. Оригінальні, нові результати інтелектуальної, творчої, наукової праці виникають завдяки здібностям людини. Набуття і використання об'єктів права інтелектуальної власності є запорукою подальшого розвитку людства. Чим більше розвивається наука і техніка, тим більше є можливостей у людини у творчому, інтелектуальному процесі, зокрема

цифровізація інтелектуального продукту призводить до оновлення системи об'єктів і суб'єктів інтелектуальної власності. Через це відбувається вдосконалення законодавства у сфері права інтелектуальної власності. Так, з 2020 р. проводиться реформування промислової власності, зокрема на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства»¹. Окремо можна спостерігати формування віртуальної ідентичності, яка може виступати творцем у кіберпросторі. Наведене підкреслює своєчасність і доцільність надання характеристики системи суб'єктів права інтелектуальної власності.

Стан дослідження проблеми

Правовідносини у сфері права інтелектуальної власності, зокрема їх суб'єктний склад, досліджувались економістами та правниками. Так, В. Вірченко вказує, що вітчизняне законодавство досить детально регламентує суб'єктний склад відносин інтелектуальної власності [1, с. 233], однак цей загальний висновок потребує уточнення. О. Коваль та І. Тарнопольська наголошують на особливості правового статусу юридичної особи як суб'єкта права інтелектуальної власності [2, с. 139]. А. Кирилюк дослідила правовий статус суб'єктів авторського права в мережі Інтернет і зазначила, що структура інтернету дозволяє будь-якому користувачеві не тільки отримувати необхідну інформацію або здійснювати транзакції, але і брати участь у створенні нових інформаційних ресурсів у мережі [3, с. 196]. Незважаючи на існуючі наукові праці, предметом яких є суб'єктний склад правовідносин права інтелектуальної власності з різних аспектів, єдиної оновленої системи суб'єктів права інтелектуальної власності з урахуванням становлення інтерактивного інформаційного середовища все ще не запропоновано, а тому ця тематика є відкритою для розробки оригінальних наукових пропозицій.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення системи суб'єктів права інтелектуальної власності з урахуванням віртуально-цифрового аспекту. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: виявити особливості віртуальної ідентичності; охарактеризувати первинні та похідні суб'єкти права інтелектуальної власності; на підставі аналізу норм сучасного законодавства запропонувати систему суб'єктів права інтелектуальної власності.

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства : Закон України від 21.07.2020 № 816-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-20> (дата звернення: 09.06.2022).

Наукова новизна дослідження

Система права постійно оновлюється внаслідок утворення нових правових елементів, а її дослідження можливе на підставі поєднання загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Наголошено, що на сучасному етапі спостерігається тенденція становлення цифрового права, яке розвивається як комплексна інституція, що тяжіє до приватного права. Його підґрунтям виступають інститут особистих немайнових прав особи, право інтелектуальної власності, інформаційне право, договірне право тощо. Зазначено, що у цифровому середовищі автор, співавтори мають право створювати власну віртуальну ідентичність, яка може виступати об'єктом правовідносин інтелектуальної власності, зокрема авторських прав. Визначено, що сучасні суб'єкти права інтелектуальної власності поділяються на первинних, похідних і допоміжних.

Виклад основного матеріалу

Дослідники інтелектуальної власності наголошують, що суб'єкти права інтелектуальної власності поділяються на первинних і похідних [1, с. 225]. Первинні суб'єкти – це фізична/фізичні особи, які власною творчою, інтелектуальною, науковою працею створили об'єкт права інтелектуальної власності. Загальним терміном, який використовується для позначення первинних суб'єктів права інтелектуальної власності, є «творець», водночас в інститутах права інтелектуальної власності використовується спеціалізована термінологія, зокрема «автор», «виконавець», «винахідник», «розробник», «селекціонер», «упорядник». Створювати об'єкт права інтелектуальної власності може індивідуально автор або співавтори, які колективною творчою працею отримують новий результат. Залежно від сфери творчості, науково-технічної діяльності для отримання інтелектуального результату необхідні як потреба творити, так і натхнення, творчі здібності, знання, навички, досвід роботи. Все це відбивається на правовому статусі відповідного первинного суб'єкта. Варто наголосити, що право інтелектуальної власності спрямовується на охорону виключних прав, а тому охоплює охорону прав як на результати творчої, інтелектуальної праці, так і на засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу. Щодо цього виникає парадигма, за якої первинні суб'єкти права інтелектуальної власності виокремлюються лише у сфері авторського, суміжного, патентного права, в інституті нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності.

Завдяки становленню кіберпростору можливо ставити питання про включення до характеристики первинних суб'єктів права інтелектуальної власності віртуальної особистості. В юридичній літературі зазначається, що віртуальна ідентичність виникає при входженні людини до цифрової платформи, яка має свій власний тип цифрового корпусу. Важливо, що віртуальна особистість не є фіксованою

[4, с. 41]. Інтернет дає необмежені можливості для створення суб'єктивних елементів власної ідентичності, але також дозволяє змінювати об'єктивні елементи, зокрема особа має право на видалення інформації, що стосується неї, для створення бажаного зображення в інтернеті в межах, передбачених законодавством. Через це можна виокремлювати власне цифрову (що стосується матеріального субстрату – реальної людини) та незалежну (виникає лише у віртуальному, нефізичному світі) ідентичність. Ідентичність у цифровому світі будується в нематеріальному середовищі, заснованому лише на даних, які надає користувач (автор інформації). Саме він вирішує, чи пов'язувати надану ним інформацію зі своєю реальною особою, чи залишає він її анонімною, чи пов'язує її зі створеною ним сутністю лише в режимі онлайн (часте явище у віртуальних світах). Безумовно, такий підхід збільшує творчі можливості людини [5]. Отже, фактичне існування матеріальної (реальної) ідентичності і віртуальної (незалежної ідентичності у кіберпросторі) особистості ставить питання про виокремлення особливостей визначення автора в інтерактивному інформаційному середовищі.

Людина в кіберпросторі виступає як автор власної ідентичності і як автор результатів інтелектуальної, творчої праці, що розміщені в цифровому середовищі. Через таку подвійність виникає проблема безпосередньої ідентифікації віртуального автора з метою прив'язки до його реальної матеріальної особи для захисту особистих немайнових та майнових прав. Вирішити це питання можливо на підставі застосування норм Закону України «Про авторське право і суміжні права». Так, ч. 4 ст. 11 цього Закону встановлено, що в разі опублікування анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора) видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство¹. Із наведеного випливає, що автор у будь-якому середовищі має право на анонімність і псевдонім. Водночас в інтернеті видавець може співвідноситися із власником вебсайту та (або) вебсторінки, на якому (якій) розміщена або в інший спосіб використана відповідна електронна (цифрова) інформація. Таке положення випливає з огляду на зміст ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», що встановлює засади порядку припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет².

¹ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 09.06.2022).

² Там само.

Узагальнюючи наведене, доречно стверджувати, що авторство може існувати в матеріальному (реальному) та віртуальному (цифровому) середовищах. У кіберпросторі автор самостійно створює власну ідентичність (ігровий профіль, аватар, акаунт, користувача ігрової платформи), що виступає результатом його творчої праці та виконує функцію ідентифікації автора серед інших користувачів кіберпростору. Ідентифікація/отождження віртуального автора з реальним може здійснюватися ним самостійно, а при збереженні анонімності його представником може виступати власник вебсайту та (або) вебсторінки, на якому (якій) розміщена або в інший спосіб використана відповідна електронна (цифрова) інформація про особу автора та результати його творчої, інтелектуальної, наукової діяльності.

Окремо слід наголосити, що при входженні у цифрове середовище його користувач повинен отримувати інформацію щодо належності авторських прав на створений віртуальний образ, зокрема майнові права можуть належати компанії, що володіє майновими правами на ігрову платформу, власнику вебсайту або безпосередньо користувачу відповідного цифрового середовища. Водночас майнові права на віртуальну ідентичність можуть передаватися іншій особі як на безоплатній, так і на платній основі. Відсутність детального правового регулювання відносин інтелектуальної власності у цифровому середовищі призводить до створення передумов зловживання авторськими правами в мережі Інтернет. Проблема у цьому напрямі посилюється тим, що цифрове право лише починає утворюватися і, як будь-яке інше «новітнє» правове утворення, має комплексність, тобто охоплення різних правових норм, інститутів. Його основоположним підґрунтям виступають право інтелектуальної власності й інформаційне право. Можливо припустити існування цифрового права як інституту права інтелектуальної власності.

Враховуючи наведене, слід наголосити, що первинним суб'єктом права інтелектуальної власності виступає автор – фізична особа, яка власною творчою, інтелектуальною, науковою працею створила об'єкт права інтелектуальної власності, що може втілюватися у матеріальному та/або віртуальному світах. Автор має право створювати власну віртуальну ідентичність, яка буде виступати об'єктом правовідносин інтелектуальної власності, зокрема авторських прав. Необхідно враховувати, що одна віртуальна ідентичність може бути результатом праці кількох співавторів.

Крім первинних суб'єктів права інтелектуальної власності (автора, співавторів), варто виокремлювати похідних суб'єктів, якими є інші фізичні та юридичні особи, що набули права на об'єкти відповідно до правочину або закону¹. Похідні суб'єкти права інтелектуальної

¹ Там само.

власності – це особи, які набувають майнових прав на вже створений, існуючий результат творчої, інтелектуальної, наукової праці у матеріальному та/або віртуальному середовищі. Вони отримують майнові права відповідно до правочину (спадкування, договір) або закону (примусова ліцензія, що укладається на підставі рішення суду, тощо) та є власниками прав інтелектуальної власності на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності як на зареєстрований та/або незареєстрований. Фахівці підкреслюють, що юридичні особи набувають права інтелектуальної власності на відповідні об'єкти лише в разі укладення договорів [2, с. 139].

До похідних суб'єктів права інтелектуальної власності належать:

1) правонаступники: спадкоємці (особи, до яких майнові права інтелектуальної власності перейшли у спадщину), реорганізовані юридичні особи, які мають правовий статус правонаступника похідного суб'єкта права інтелектуальної власності;

2) роботодавці (особи, які найняли працівника за трудовим договором (контрактом)¹, зокрема резидент Дія Сіті, який є замовником за гіг-контрактом на створення об'єкта права інтелектуальної власності, якщо інше не передбачено гіг-контрактом)²;

3) особи, до яких перейшли майнові права інтелектуальної власності на підставі відповідного договору (ліцензійний договір, договір замовлення на створення об'єкта права інтелектуальної власності, договір комерційної концесії тощо);

4) особи, які отримують майнові права інтелектуальної власності на підставі закону (наприклад, у ст. 16 Закону України «Про кінематографію» встановлено, що майнові права автора на фільм, права власності на вихідні матеріали фільму та фільмокопії можуть належати державі, юридичним та фізичним особам. У разі створення фільму, вихідних матеріалів фільму та фільмокопій за рахунок коштів державного бюджету держава виступає суб'єктом майнових прав автора на фільм, права власності на вихідні матеріали фільму та фільмокопії відповідно до умов укладеного з автором фільму договору³).

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності є складними та комплексними, тому в них беруть участь не лише суб'єкти, яким

¹ Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12> (дата звернення: 09.06.2022).

² Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20> (дата звернення: 09.06.2022).

³ Про кінематографію : Закон України від 13.01.1998 № 9/98-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр> (дата звернення: 09.06.2022).

належать особисті немайнові та/або майнові права, а й інші учасники. Останні виконують допоміжну функцію щодо реалізації державної політики інтелектуальної власності, створення об'єкта права інтелектуальної власності, реєстрації майнових прав на ці об'єкти, стимулювання творчої діяльності тощо. Залежно від функціонального призначення допоміжні суб'єкти права інтелектуальної власності можуть поділятися на:

1) державні органи у сфері розробки та реалізації державної політики інтелектуальної власності: загальні органи (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України) та спеціалізований орган (Національний орган інтелектуальної власності – це державна організація (державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності»), яка здійснює функції Національного органу інтелектуальної власності, що входить до державної системи правової охорони інтелектуальної власності, визначена на національному рівні Кабінетом Міністрів України як така, що виконує повноваження у сфері інтелектуальної власності, визначені законодавством у сфері інтелектуальної власності, що реалізує державну політику щодо охорони інтелектуальної власності, та статутом, і має право представляти Україну в міжнародних та регіональних організаціях¹);

2) такі, що надають допомогу і послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), адвокати, літературні агенти;

3) такі, що забезпечують фінансування, організацію створення об'єкта права інтелектуальної власності, зокрема театральні продюсери (юридична або фізична особа, яка здійснює фінансування, організацію створення, публічного виконання і/або публічного показу театральної постановки, гастрольних заходів², продюсер фільму);

4) об'єднання, що створюють умови для творчої праці, розвитку національної культури, зокрема творчі спілки (добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту³); кінокомісії (установа, підрозділ установи

¹ Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12> (дата звернення: 09.06.2022).

² Про театри і театральну справу : Закон України від 31.05.2005 № 2605-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15> (дата звернення: 09.06.2022).

³ Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 07.10.1997 № 554/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-вр> (дата звернення: 09.06.2022).

державної чи комунальної форми власності, метою діяльності якої є популяризація України та її регіонів як привабливих локацій для кінотейомок, а також ефективне використання потенціалу української сервісної індустрії в галузі кінематографії)¹;

5) такі, що здійснюють управління майновими права у сфері авторського права і (або) суміжних прав (організація колективного управління – це громадське об'єднання, що має статус юридичної особи, зареєстроване відповідно до законодавства, не має на меті отримання прибутку, засноване винятково правовласниками, діяльність якого спрямована на колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав²);

6) такі, що надають доступ до розміщення об'єктів права інтелектуальної власності у кіберпросторі, зокрема провайдери, виробники, власники та розповсюджувачі інформації та інформаційних ресурсів, тобто суб'єкти, які створюють інформаційне наповнення мережі Інтернет [3, с. 194].

Висновки

Отже, суб'єкти права інтелектуальної власності поділяються на первинних, похідних і допоміжних. Розвиток кіберпростору має безпосередній вплив на утворення нових суб'єктів права інтелектуальної власності. Автор у кіберпросторі має право: створювати власну віртуальну ідентичність, яка буде виступати об'єктом правовідносин інтелектуальної власності; розміщувати власні результати творчої, наукової, інтелектуальної праці. Через це виникає актуальна проблема ідентифікації віртуального автора, співвідношення віртуальної ідентичності з реальною людиною. Вона потребує вирішення в подальших наукових роботах на тлі дослідження цифрового права, яке лише починає утворюватися у формі комплексного правового утворення, місце якого може бути в системі права інтелектуальної власності.

Список бібліографічних посилань: 1. Вірченко В. Суб'єктний склад відносин інтелектуальної власності. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2014. № 1 (28). С. 222–235. 2. Тарнопольська І. П., Коваль О. М. Юридичні особи як суб'єкти права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Т. 1, вип. 58. С. 137–139. 3. Кирилюк А. В. Правовий статус суб'єктів авторського права

¹ Про кінематографію : Закон України від 13.01.1998 № 9/98-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр> (дата звернення: 09.06.2022).

² Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15.05.2018 № 2415-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19> (дата звернення: 09.06.2022).

у мережі Інтернет. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 193–197. **4.** Van der Sloot B. Virtual Identity and Virtual Privacy: towards a Concept of Regulation by Analogy. *Amsterdam Law School Research Paper*. 2012. No. 53. Pp. 41–43. **5.** Michalkiewicz-Kadziela E., Milczarek E. Legal boundaries of digital identity creatio. *Internet Policy Review*. 2022. Vol. 11, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.14763/2022.1.1614>.

Надійшла до редколегії 12.06.2022



Avramova O. Ye. The system of subjects of intellectual property law in the conditions of the cyberspace formation

The article is devoted to identifying the system of subjects of intellectual property law in the conditions of the formation of cyberspace. The topic of the article covers the subject composition of intellectual property legal relations. The purpose of the article is to define the system of subjects of intellectual property law, taking into account the virtual and digital aspect.

The research methodology consisted of a system of general scientific and special methods of scientific knowledge. The application of the dialectical method has made it possible to establish that digital law is developing as a complex institution that gravitates towards private law. Thanks to the use of the formal legal method, it has been stated that the author and co-authors have the right to create their own virtual identity in the digital environment, which can be the object of intellectual property legal relations, in particular copyright. Based on the application of methods of analysis and synthesis, it has been determined that modern subjects of intellectual property law are divided into primary, derivative and auxiliary.

It has been proven that the development of cyberspace has a direct impact on the formation of new subjects of intellectual property law. The author in cyberspace has the right to: create their own virtual identity, which will be the object of intellectual property legal relations; to place their own results of creative, scientific, intellectual work. Derivative subjects of intellectual property rights are persons who acquire property rights to the already created, existing result of creative, intellectual, scientific work in a material and/or virtual environment. Auxiliary subjects of intellectual property law perform an auxiliary function regarding the implementation of state intellectual property policy, creation of an object of intellectual property law, registration of property rights to these objects, stimulation of creative activity, and more.

The results of the article can be used in scientific works in the field of intellectual property law, as well as by lawyers when identifying the subject structure of intellectual property legal relations.

It has been concluded that there is an actual problem of identification of the virtual author, the relationship of virtual identity with a real person, the place of digital law research in the legal system, in particular, it is proposed to determine it by the institute of intellectual property law.

Key words: subject, author, virtual personality, identity, cyberspace, employer, assignee.

